

sitat de recuperar Emili Vilanova, un autor salvat parcialment de l'oblit el 2001, quan Quaderns Crema publicà — en una reedició esmenada — l'estudi amb què Antoni Vilanova li prologà les *Obres completes* de l'Editorial Selecta (*Emili Vilanova i la Barcelona del seu temps*, 1949). L'aportació vilanovina — superior en quantitat a la de Robert, i molt més influent, per aquest motiu, entre les classes populars —, no compta amb edicions solvents — res més enllà del recull de la «Biblioteca Perenne» de l'Editorial Selecta, terriblement suspecta — la qual cosa posa de relleu la precarietat en què la cultura catalana persisteix (especialment la referida al vuitcents). Una precarietat que pot ser corregida i que en l'àmbit acadèmic compta ja amb aportacions imprescindibles, com ara l'estudi de conjunt *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, d'Enric Cassany.

Maria DASCA BATALLA
(Universitat de Barcelona)

Apel·les Mestres, amb motiu del 150è aniversari del naixement (2004)

Dues noves edicions d'un Apel·les Mestres (1854 · 1936) molt divers han aparegut amb poc temps; una, si es vol, preparant l'aniversari del naixement de l'escriptor i l'altra, en plena celebració. La primera, *Cants íntims* (estudi introductor i edició de Joan Armangué i Herrero. Tarragona: Arola Editors, 2003, «Biblio-

teca Catalana, 16»), és una mostra poètica de 1889 — any en què l'autor donà a conèixer també *Balades i Idil·lis* — i aplega materials literaris d'entre 1876 i 1886 que prenen forma d'apunt senzill de l'èmfasi o d'impressió íntima. En canvi, la segona, *Àtila. Flors de sang* (edició de Miquel M. Gibert i pròleg de Marta Robles i Massó. Barcelona: Edicions de 1984, 2004, «Temps Maleïts, 19»), conté dues obres de 1917 que apareixen sota el tema i en el període de la Gran Guerra: un poema èpic dividit en 27 cants més un preludi i un epíleg, i un recull de 38 composicions de 1915-1917.

A més, també s'han publicat les *Llegendes del Montseny* (selecció a cura de Carme Rubio i M. Carme Bernal. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, «Contes i llegendes, 1»), «una selecció àmplia de llegendes, la majoria de les quals fan referència a un indret determinat del Montseny o bé de les rodalies d'aquest massís» que Mestres donà a conèixer en el llibre *Llegendes i tradicions del Montseny*, que rebé el Premi del «Legendari popular català» de l'Institut Patxot el 1927 i s'edità el 1933.

Es tracta de tres obres molt diferents, però són de les poques contribucions d'aquest Any. Ens hem de fer ressò, tanmateix, del *Simposi Apel·les Mestres. En commemoració del 150è aniversari del seu naixement*, un acte poc difós que organitzà la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, conjuntament amb les Universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona i l'Institut de Musicologia Josep Ricart i Matas, del 9 a l'11 de desembre de 2004.¹ La Reial

1. Agraïm sincerament la informació que ens n'ha facilitat el Dr. Joaquim Molas.

Acadèmia celebrava l'aniversari pensant, amb raó, en el membre de l'entitat que fou Apel·les Mestres des de 1923; tanmateix, sense gaire soroll (i ben poca repercussió), s'hi reuniren un bon nombre d'especialistes en literatura, art i música que presentaren les seves ponències, alguna en forma de taller: Joaquim Molas («Apel·les Mestres o la síntesi de les arts»), Pilar Vélez («Apel·les Mestres, acadèmic de Belles Arts»), Josep Bracons («On són els dibuixos d'Apel·les Mestres?»), Francesc Bonastre («L'obra liederística sobre Apel·les Mestres: anàlisi i propostes estètiques»), Francesc Cortès («Les obres escèniques musicades amb textos d'Apel·les Mestres»), Cèsar Calmell («Apel·les Mestres, creador de cançons»), Àngels Subirats («Apel·les Mestres: la seva obra i l'educació integral dels infants») i Joan de la Creu Godoy («Experiències pedagògiques i resultats obtinguts mitjançant cançons d'Apel·les Mestres»). El simposi es tancà amb un interessant recital de textos de Mestres, musicats per ell mateix, Isidre Molas, Lamote de Grignon o Francesc Bonastre. A l'espera dels resultats en paper que es publicaran al *Butlletí* de l'Acadèmia, el congrés fou en conjunt un vàlid reconeixement de l'artista i escriptor polifacètic. Igualment val la pena de fer esment de l'exposició sobre «Apel·les Mestres, la

quimera de l'artista», presentada a la Universitat de Vic i comissariada per Carme Rubio i M. Carme Bernal. Malgrat tot, la celebració del 150è aniversari ens ha deixat ben poc regust: en aquest país hem perdut l'oportunitat per reconèixer i desenterrar una de les figures cabdals de la literatura i l'art en general.²

La fortuna d'Apel·les Mestres, de la seva mort ençà, ha anat lligada sobretot a la música i a la literatura infantil, els contes. És necessari que es publiquin les seves obres poètiques, perquè ben poques es troben al mercat i hi ha hagut poques edicions al llarg del segle XX. Però sobretot s'haurien de reeditar els seus grans llibres: ens referim, és clar, a més de *Cants íntims*, a *Balades*, a *Ídilis* o a *Odes serenes*. Sense comptar la feina feta els anys 40 per Selecta i la d'Edicions 62 amb el teatre, es va haver d'esperar la celebració del cinquantenari de la mort de Mestres per trobar alguna antologia, com ara la de Destino (1984) a cura de Joaquim Molas, i algunes edicions i facsímils (com els de l'editorial AUSA de Sabadell). L'efemèride de 1986 ens deixà, especialment, l'esplèndida Nadala de la Fundació Jaume I — amb articles sobre el dibuixant, de Francesc Fontbona, sobre el músic, de Xosé Aviñoa, i sobre el poeta, de Joaquim Molas — i el magnífic catàleg de l'exposició

2. Hi ha hagut, però, alguns actes que han tingut lloc amb una discreció absoluta, com el que hem descrit de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Joan Armangué a la *Revista de Catalunya*, núm. 201 (desembre de 2004), p. 66-85, es fa ressò d'una Jornada d'estudi centrada en Apel·les Mestres a Cervelló, en ocasió del 150è aniversari del seu naixement, que organitzaren el juny de 2004 l'Arxiu de Tradicions de l'Alguer, el Centre d'Estudis Alcoverencs, el Grup de Recerca de Cervelló i les Universitats Rovira i Virgili i de Càller. Hi intervingueren el mateix Armangué, Francesc Pasqual — del qual es presentava el llibre *Apel·les Mestres a Cervelló*. Càller: Arxiu de Tradicions, 2004 — i Magí Sunyer.

de la Fundació Caixa de Barcelona (27 de maig-20 de juliol de 1986) — amb escrits i poemes, moltes il·lustracions, biografia i notes sobre el Mestre escriptor d'Albert Manent. Tanmateix des de llavors fins a les peces que ressenyem, l'autor passa desapercebut perquè tan sols s'ha publicat una obra de Mestre: la traducció d'Henrich Heine, *Intermezzo* (Tarragona: Arola Editors, 1998, «La Gent del llamp, 33»).

Si tornem als tres llibres anunciats, hi veiem tres de les moltes facetes de Mestre: el poeta modern que aposta per una nova modalitat de poesia, el poeta compromès amb la causa aliadòfila, i el folklorista que recopila i alhora crea i reelabora material popular. Ens manca, però, el dibuixant en tots tres volums, i més si tenim en compte que era ell mateix qui s'il·lustrava els llibres: només podem veure la figura de la mort com a segadora a la coberta d'*Àtila. Flors de sang*, il·lustració que no formava part dels llibres editats el 1917. Una altra oportunitat perduda.

Apel·les Mestre presentava així la primera edició de *Cants íntims* (Barcelona: L'Avenç, 1889): «Plantes i bestioles, pedres impassibles i núvols canviants, agrupacions de soques i sisetes de muntanyes, tot això dia tras dia, croquis darrere de croquis, m'ha enriquit d'una col·lecció considerable d'àlbums d'estudi. Fullejant llurs pàgines incoherents

aniríeu trobant els fondos, els accessoris de tots els dibuixos que durant quinze anys he sembrat en els llibres que il·lustro. / Quants d'aquells croquis porten una nota al peu, ja quatre versos al marge! Quants detalls que no he pogut dibuixar — el xiscle d'un falciot que travessa el paisatge, el dring d'una esquila perduda en el bosc, el xarroteig de les onades en un dia de calma... — els he apuntat amb paraules i no poques vegades amb versos! / Aquestos versos, aquestos croquis, són els que constitueixen el llibre» (Arola, p. 59). I les mateixes impressions són les que li servien «d'escena per idil·lis, poemes i balades». El llibre consta de cinc seccions — quatre a la segona edició de 1906 perquè elimina la dedicada als mesos de l'any, «Los mesos» — i els poemes s'hi ordenen cronològicament: una està dedicada al mar, «Marines. 1876 - A bordo del "Danube"»; l'altra, al paisatge alpí i a les seves llegendes, «Alpestres. 1878-1881 - Suïssa», la següent, al paisatge de vora la ciutat, «Camps a través. 1885», i l'última, a la vida amorosa, a l'observació del pas del temps i de les estacions, «Esbarjos. 1880-1886».

L'edició d'Arola — que, per cert, segueix la bellesa formal i tipogràfica de la col·lecció «Biblioteca Catalana» — va acompanyada d'un estudi introductori (p. 9-53) a càrrec de Joan Armangué, professor de la Universitat degli Studi di Cagliari, que ja s'interessà per Mestre en un

3. Mestre la va incorporar el 1907 amb el títol d'«Els mesos» al volum *Pom de cansons* i la definia com a «verdaders reflets de joventut — més qu'escrites improvisadas, ja tot treballant, ja corrent per camps y vinyas». Justifica la inclusió d'aquesta part al llibre dient que «malgrat l'evolució [que durant aqueixos anys ha fet la literatura] tal vegada aquestas cansons no han envellit tant com a mi em sembla ja que tot sovint les veig encare imitadas — massa imitadas, a voltas! — per joves poetes afiliats a las més modernas escolas».

estudi publicat el 2001 («Apel·les Mestres abans dels primers "Idil·lis" (1854-1877)»). ELLC XLIII, p. 155-174) que de fet, amb ben poques diferències —que es limiten a afegir alguna nota bibliogràfica a peu de pàgina—, és la introducció de l'edició que ressenyem fins a la pàgina 25 —el repàs de Mestres fins, aproximadament, el 1879. Per tant, al pròleg de *Cants íntims* Armangué hi afegí l'estudi del Mestres de 1879 a 1889, i l'anàlisi de l'obra que consisteix a presentar els possibles deutes literaris del llibre, a parlar de l'estructura i del que ell anomena «l'estètica de la ingenuïtat», la senzillesa formal i lingüística, el deute amb la literatura popular, l'acostament a l'ànima dels infants i el paral·lelisme de l'«infantó» de Mestres amb Giovanni Pascoli.⁴ El pròleg queda incomplet, pensem, perquè el detallisme profús que veiem en el repàs biobibliogràfic de l'autor (infància, formació, tertúlies, viatges, primers llibres, primers idil·lis, literatura infantil, Jocs Florals, *L'Avens*) queda estroncat bruscament l'any 1889.⁵

Cants íntims es reproduïx, tot normalitzant el text, a partir de la segona edició del llibre que aparegué sense data, però amb una nota introductòria signada per l'autor el juliol de 1906 (Barcelona: Antoni López, editor). Mestres hi va intervenir respecte de la primera, encara

que tracta l'edició, en aquesta nota, com a simple «reimpressió». No acaben de quedar clares aquestes modificacions en l'estudi d'Armangué: de fet només es refereix a l'estructura —la supressió d'una de les seccions. Però: Mestres intervé en la llengua dels textos? Afegí alguns versos nous? Suprimeix el lema «Del cor al cor» que acompanya l'obra de Mestres des dels seus primers llibres? A tot hem de dir que sí, però no se'ns explica. A més, l'edició del 89 va acompanyada d'il·lustracions: «Il·lustrats ab 100 dibuixos per l'autor», llegim a la portada; a la segona sabem que no s'hi adjunten, però l'estudi no ens indica ni per què els treu l'autor, ni per a què servien, ni què significaven en el llibre les il·lustracions de la primera edició, ni com eren. Ni se'ns en dona cap mostra, com dèiem més amunt. I creiem que és un aspecte molt important.

A més, centrem-nos una mica més en els dibuixos. Segons Joaquim Molas, Mestres «realitzà una autèntica revolució en el món del llibre, de primer, incorporant, als seus reculls de poemes, el dibuix no com a simple suport gràfic, sinó com a forma paral·lela d'expressió i, en segon lloc, imaginant el llibre com un objecte d'art vàlid per ell mateix» (pròleg a *Apel·les Mestres*. Barcelona: Destino, 1984, p. 9); Josep Roca i Roca parla-

4. Armangué ja havia fet una ponència a Nàpols l'any 2000 —no sabem si s'arribà a publicar—, en el VII Congrés de l'Associazione Italiana di Studi Catalani, sobre «Apel·les Mestres i Giovanni Pascoli: un paral·lel».

5. Joan Armangué ha repetit la publicació de tot l'estudi introductori fins a l'anàlisi de *Cants íntims* —altra vegada fins a 1889—, de manera retallada (és a dir, saltant-se algun paràgraf...) i sense els epígrafs i capítols que marquen el pròleg del llibre, a la *Revista de Catalunya*, núm. 201 (desembre de 2004), p. 66-85.

va de «noves col·leccions, alguna de les quals donava també a l'estampa superbament il·lustrada, oferint així el reforç de la conjunció de dos mitjans d'expressió literària i artística en íntima fusió» («Apeles Mestres». Dins: *Tribut al venerable Apeles Mestres, 1854-1934*. Tàrrrega, 1934, p. XXVIII). Doncs, si efectivament la seva obra poètica no pot anar deslligada de la seva obra d'il·lustrador, si Mestres entenia l'art i la literatura fusionades en una, com podem desempellegar-nos del primer aspecte en *Cants íntims*? Amb les petites referències d'Armangué a la «revolució tipogràfica» i a la seva feina d'il·lustrador d'altres autors i llibres (Arola, p. 20, 27-28), no n'hi ha prou. No cal deixar aquest tema per als especialistes d'art, també cal que s'hi endinsin els filòlegs perquè diu moltíssim dels llibres.

Ni *Àtila (Poema)* ni *Flors de sang. Poesies* s'havien tornat a publicar des de la seva aparició en volums separats a l'Estampa de Fidel Giró i Bonavía y Duran, editors. En totes dues obres de 1917, hi veiem l'anagrama d'Apel·les Mestres, i, a *Flors de sang*, uns frisos dibuixats per ell mateix: tenia cura, ja ho hem dit, de tots els detalls formals de l'edició. Quant a l'objectiu i al to dels llibres, així els presentava l'amic Lluís Via en la *Semblança íntima (Tribut al venerable...)*, p. XII-XIII): «L'ideal és la pau. Per això ell, cantor de la pau, de la vida, de l'amor, va sentir, en iniciar-se la gran guerra, una suprema execració pels que profanaven tals sentiments / [...] Va trobar planys desoladors, sarcasmes sagnants, entonacions augustes. [...] va patentitzar de prompte les seves ener-

gies de poeta dramàtic. [...] Gràcies a aquesta sinceritat d'expressió, que literàriament no abunda, arribava a les millors elegàncies ensems que a estats de gran potència emotiva. A les *Flors de sang*, va seguir el poema *Àtila*, escrit amb la mateixa elevació i el mateix vigor.»

A *Àtila*, escrit el 1916, Mestres, a través d'un Somni i del personatge diabòlic que personifica el kàiser Guillem II, «criminalitza els alemanys pels horrors causats fins aleshores en la Gran Guerra europea», en forma d'un poema amb tons èpics. D'altra banda, per formar *Flors de sang* afegeix trenta-un poemes escrits aquells anys de conflicte bèl·lic a set poesies del volum que havien estat premiades als Jocs Florals de Barcelona l'any 1915 i havien estat traduïdes al francès i publicades en edició bilingüe a *La barbarie allemande flétrie aux Jeux Floraux de Barcelone de 1915* (Tolosa: Imprimerie et Librairie Édouard Privat, 1915).

L'Apel·les Mestres de 1917 en el volum d'Edicions de 1984 es presenta amb un pròleg de Marta Robles que és, pel nostre gust, massa sintètic —és més o menys el mateix text que s'inclou al monogràfic de *Serra d'Or* sobre la Gran Guerra (núm. 294, setembre de 2004, p. 34-40). En destaquem la descripció breu dels dos volums, així com l'anàlisi del lligam de Mestres amb la causa dels aliats francesos a la guerra de 1914. En l'edició dels textos ortografiats segons la normativa actual, però, lamentem trobar-hi errors tipogràfics i de criteris: descuits a l'hora de puntuar i d'accentuar, per exemple. Fa tot l'efecte de ser, potser ens equivoquem, una edició realitzada amb no prou de detenció.

Llegendes del Montseny, de Carme Rubio i M. Carme Bernal, professores de la Facultat de Mestres de la Universitat de Vic, es tracta d'una edició, amb tapa dura i sobrecoberta il·lustrada —que enceta la col·lecció «Contes i Llegendes» de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat—, amb una clara intenció didàctica, adreçada, diríem, tant a novells lectors com a mestres i filòlegs. Les curadores pretenen posar a l'abast d'una manera senzilla tot un material folklòric que havia quedat amagat en l'edició de 1933: ho fan evident no solament la introducció («Apel·les Mestres: L'art o el reialme de la imaginació»), que abasta breument totes les facetes de l'autor, sinó també la presentació de totes i cadascuna de les 48 narracions del volum, i, per què no?, les notes lèxiques que afegeixen a les de l'autor. Malgrat l'acurat disseny artístic del

llibre, hi trobem a faltar mostres del Mestre il·lustrador-artista, que les autores han ajudat a fer reviure amb motiu del 150è aniversari del seu naixement —recordem l'exposició esmentada més amunt i que itinerarà, sembla, per diferents pobles de Catalunya durant el proper 2005.

Ja ho dèiem en començar: tres obres molt diferents, que han aparegut també amb voluntats molt diverses, són de les escasses contribucions a la celebració d'enguany. Per acabar, direm, tot adaptant l'última frase del pròleg de Mestres a les *Llegendes*, «Cada dia que passa és un joiell poètic d'Apel·les Mestres que es perd en l'oblit del temps». Som a temps de rescatar-los, sobretot aquells que es consideren els llibres fonamentals de l'autor.

M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS
(Universitat de Vic)